

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Christian Stenz

INDHOLD:

H. V. Gregersen: Bolderslev i førkristen tid
J. Raben: Norske og svenske Frivillige
Th. O. Achelis: Slesvigske Studenter 4
Chr. Maibøll: Magdalene Müllers Selvbiografi
Dagbladsartikler 1950

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Lærer Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa
Træløst - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Thisted
Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

Graasten Bank A/S

Kontortid 9-12 & 2-4
Lørdag 9-1
GRAASTEN

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 - Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Aktieselskabet
C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

Peter Jessen
Manufaktur & Konfektion
Aabenraa

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
KURLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemkole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

A
S **C. Andresen**

AABENRAA

Telefon 3333

Jern- og Staalforretning

HEJMDAL

Landsdelens Blad

A/S Dansk Kødekstrakt Co.
Aabenraa
Tlf. 2909

Støt

De sønderjydske Indsamlinger

Støt

Annoncørerne

Bolderslev i førkristen tid

Et forsøg på at tolke egnens gudetro i tiden c. 500 — c. 1000

AF HANS VALD. GREGERSEN

For et par år siden gav en artikel i Sønderjydske Månedsskrift om landstinget på Urnehoved (1949, s. 17-28) anledning til en ret heftig debat om, hvorvidt de fremsatte synspunkter nu kunne have sin rigtighed eller ej. Interessen i den ovennævnte artikel var samlet om to små stykker kirkestuf på Urnehoved. Om det sydligste af disse blev der antydnet, at det muligvis i førkristen tid har afgivet plads til et kultsted i tilknytning til tinget. Alt tyder nemlig på, at der i fortiden har rådet en intim forbindelse mellem de to i sig selv ganske ubetydelige jordstykker, idet de den dag i dag forbindes ved et stykke vej, der ved sin anselige bredde klart adskiller sig fra alle andre skovforter på egnen.

Formodningen om stedets sakrale betydning blev givet på grundlag af stednavnet *Lyseg* i forbindelse med den kirkelige stufjord. *Lyseg* tåler for så vidt udmærket sammenligning med navne som *Lysbjerg* og *Lyshøj*, der tidligere er blevet anset for at hidrøre fra hedensk gudsdyrkelse. Nu findes der jo imidlertid masser af stednavne med forleddet *Lys-*, og de kan naturligvis ikke alle være af sakral oprindelse. *Lyseg* ville derfor også simplest kunne tydes som den lyse (☉: åbne) egebevoksning (jfr. et stednavn som *Klarskov*), hvis ikke den kirkelige stufjord giver en vis begrundelse for en sakral tolkning af navnet.

Det kirkelige jordstykke i *Lyseg* kaldes i Bjolderup kirkeinventarium fra c. 1644 *Noracker*, og i samme form genfindes det i en jordebog fra 1704. Den naturligste moderne danske form for dette tysk-skrevne marknavn er begribeligvis „Nørager“ og sådan benævnes marken da også den dag i dag af de ganske få, der kender den (den er nemlig kun på godt 1 tønde land). Intet ville være mere lige til end at tyde markens navn som „Nørre-ager“, så meget mere rimeligt som næsten alle landsbyer i vort land har en Nørreager. Nu er der blot det, at en forbindelse med himmelsretningen nord i dette tilfælde ikke giver no-

gen mening. I forhold til *Bolderslev*, til hvis område denne mark sammen med det meste af *Urnehoved* hører, ligger den imod øst, endda således, at *Noragers* sydlige skel falder sammen med *Bolderslev* bymarks skel, der her også er sogne- og herredsgrænse. *Bolderslev* har imidlertid en anden *Nørreager*, nemlig ved Stadsvejen til Åbenrå. Ved en beklagelig fejltagelse har Sønderjydske Stednavne slået begge navne sammen i een optegnelse.

En ager i den almindelige betydning „pløjet jord“ er *Norager* heller ikke, idet den østlige del af *Bolderslev* mark helt op til udskiftningstiden i 1770'erne lå hen som udyrket græsjord. Udskiftningsprotokollerne viser tydeligt grænserne for det dyrkede areal, og takket være det helt op til vor tid almindelige græsmarksbrug ligger marken stadig hen som grønjord og har derfor måske aldrig nogensinde været rørt af et plovjern.

„*Ager* er et fælles-indoeuropæisk ord, og navne på *-ager* skulle derfor kunne være meget gamle; i Tyskland kendes de fra 7. årh. og sættes i forbindelse med romerkulturen. I mellemsvenske og norske navne er sammensætninger med hedenske gudenavne hyppige, og det antages derfor, at *-ager* har været brugt om en til guderne indviet ager, hvor gudehovet havde sin plads; denne type er også repræsenteret i Danmark, nemlig ved sognenavnet *Torsager* og måske ved landsbynavnet *Bollesager*, der rimeligvis er et oprindeligt *Baldersager*.“*) På baggrund af det foran anførte kan *Noracker* måske afledes af gudenavnet *Njord* (*Niorth) eller af hans tilnavn *Nori, „næreren“. Sognavnet *Nørager* (1338 *Næragær*, 1344 *Nærakær*) er tidligere blevet forsøgt afledt af **Nærth-*, *Nerthus*, uden at forsøget dog har vundet tilslutning. *Nørre Herred* i Salling (1407 *Norghe hæreth*) og *Nordlunde* på Lolland (1455 *Norlunde*) har man villet aflede af *Nori (∴ „nære-ren“).

Det ligger jo fristende nær at jævnføre i hvert fald det sidste stednavn med *Norager*, nu er spørgsmålet så blot, hvor meget man tør lægge ind i forleddet *Nor-*. Man bør erindre sig, at det først er optegnet så sent som i c. 1644 og 1704, dernæst, at det er nedskrevet af tyskskrivende og vel også tysktalende mænd, og endelig, at det er nedskrevet i en tid, hvor det var så som så med ortografien. Ganske vist kan det virke påfaldende, at begge optegnelser gengiver forleddet i samme

*) Efter Gunnar Knudsen i *Nordisk Kultur V*. I sin nye bog »Vore Stednavne« bestrider Kristian Hald dog dette. Jeg skylder begge de to forskere tak for forhåndsdrøftelse af »*Noracker*«. Begge er enige om, at der ikke kan uddrages noget af den skriftligt overleverede form og at en tolkning *Nørager* vil være rimeligst, selv om der heller ikke formelt kan indvendes noget imod tolkningen af »*Niorth*« eller »*Nori*«.

form, (mens jordebogen fra 1704 dog ellers ved at kalde *Nørreager* i Søderup „Nordagger“ og samme stednavn i Andholm for „Norden Acker“), ligesom skyld- og panteprotokollerne også har forleddet *Nor-*. Men alt i alt må man fastholde, at der ikke kan tillægges de overlevere- rede skriftformer nogen beviskraft, og det samme må med hensyn til en så lille og i sig selv så ubetydelig mark også gælde den mundtlige overlevering.

I følge hele sagens natur kan historisk og filologisk forskning ikke give det endelige bevis for rigtigheden af tolkningen af *Norager* som et oprindeligt *N i o r t h a (r) a k æ r*, en „*N j o r d s a g e r*“, det kan kun arkæologien. Ganske vist ved vi uhyre lidt — for ikke at sige næsten intet — om, hvad der er foregået ved en hedensk gudsdyrkelse, men alligevel skulle granskningen af de foreliggende arkivalske, topo- grafiske og filologiske indicier kunne give arkæologen et fingerpeg om, hvor han med sin spade vil have en vis mulighed for at fremdrage noget at jordens skød. —

Hvad ved vi nu egentlig om guden Njord? Vor første beretning om ham stammer fra romernes betydeligste historieskriver *C o r n e l i u s T a c i t u s*, som i året 98 e. Kr. udgav det lille skrift „*G e r m a n i a*“. Han skriver her følgende: „Dernæst har *r e u d i g n e r n e*, *a v i o n e r n e*, *a n g l i e r n e*, *v a r i n e r n e*, *e u d o s e r n e*, *s u a r d o n e r n e* og *n u i t o n e r n e* floder eller skove til værn. Og hos disse folk enkeltvis er der ikke noget at mærke sig, med undtagelse af at de i fællesskab dyrker *Nerthus*, det vil sige: den moderlige jord, og mener, at hun blander sig ind i menneskenes færden og kører omkring til folkene. På en ø i Oceanet findes der en ubesmattet lund og i denne en indviet vogn, der dækkes med et tæppe. Præsten er den eneste, der har lov til at berøre den. Han mærker, når gudinden er til stede i dette hemmelige gemme; og mens hun kører af sted på sin vogn, som trækkes af hunøksne, ledsager han hende under dyb ærefrygt. Da er det glade dage; og der holdes fest på de steder, hun viser den ære at komme til og tage ophold på; man går ikke til nogen krig og tager ikke våben i hånd; alt jern er gemt hen under lås og lukke; fred og ro er det eneste, man da sætter sin hu til; så længe indtil gudinden har fået nok af at færdes mellem menneskenes børn, og præsten derfor bringer hende tilbage til det hellige sted. Derefter bliver vognen og tæpperne og, hvis man har sind til at tro det, selve guddommen tvættet i en skjult liggende sø. Trælle gør tjeneste derved, dem søen øjeblikkelig sluger. Derfra hidrører den lønlige rædsel og den fromme uvidenhed om, hvad det er, som ingen får at se, uden han er døden vis“.

Nerthus er her tydeligt nok den urnordiske form for det norrøne *Njordr* og den række folk, han omtaler, boede alle nord for langobarderne, som boede omkring den nedre Elbe. Vi kan alle tydeligt genkende anglerne, der jo netop sad i landet nord for Ejderen, og man har da hidtil ikke fundet spor af *Njord*-dyrkelse syd for denne grænsestrøm.

Foruden *Tacitus* har vi flere nordiske vidnesbyrd om *Njord*, mest kendt er den middelalderlige norske forfatter *Snorres* oversigt over denne guds slægtskabsforhold, idet han skriver: „Mens *Njord* var hos vanerne, havde han sin søster til hustru — thi det var lov hos dem —; deres børn var *Frej* og *Freja*“. Da *Tacitus* taler om en gudinde, må man anse *Nerthus* for *Njords søster*; hun findes nemlig ikke navngivet på anden vis i den foreliggende litteratur. Alle kilder er imidlertid enige om een ting: at der her er tale om en hedensk frugtbarhedskult. Ved forårstide foretog gudeparret en køretur i en indviet vogn (en sådan har man jo fundet resterne af ved Dejbjerg), og under denne vognfærd signedes markerne, så at der kunne komme grøde i jorden i den sommer, der fulgte på, men samtidig indvarsledes der fred på jorden; ingen krig måtte forstyrre bondens arbejde med at skaffe det daglige brød. Vognfærden endte med, at de to trælle, der symboliserede gudeparret „tvættes“, d. v. s. druknedes i en sø. Vi har sikkert endnu mindelser om disse ældgamle tilstande i maj-brudeparret, i at ride eller køre sommer i by, i et udbredt jysk sagn, der lader en „*frue*“ (s: *Freja*) køre vild og drukne sammen med sin kusk i en „*Fruesø*“ eller *Fruepytt*“, samt i Saksens gengivelse af sagnet om *Frode Fredegod*.

Ovenstående meget korte oversigt skulle vise den intime forbindelse, der var mellem gudeforældrene *Njord* „*Nerthus*“ og gudebørnene *Frej* - *Freja*. *Snorre* fortæller samstemmende hermed, at man på gudehovet i Lade i Norge drak en skål til *Njord* og til *Frej* for god åring og fred. Man har da også adskillige eksempler her fra landet — mere eller mindre godt underbygget — på, at der i nærheden af stednavne, der tolkes af *Njord*, forekommer andre med forleddet *Frue*- eller *Fruer*-. *Freja* betyder nemlig ganske simpelt „*frue*“, ligesom meningen med *Frej* („*fru*“) er „*herre*“.

Skal der derfor være en smule mening med forsøget på at tolke *Norager* af *Njord*, bør man i tilknytning hertil se sig om efter en navneforbindelse, der kunne tolkes af *Frej* eller *Freja*. Og det har man såre nemt ved inden for selve *Bolderslev* bymarks grænser. *Bolderslev* bymark er i sig selv noget af et særsyn ved sin godt 7 km lange ud-

strækning fra skovene på Urnehoved i øst til Bjolderup kirke ude i vestens sletteland. Vil man tænke sig, at en *Njord-Frej*-vognfærd tager sit udgangspunkt på *Norager* i Lyseg og som symbol på livets og årets gang følger solens vandring over himmelbuen vester på, passerer man undervejs *Bolderslev*, hvis gamle storgård, senere både frigård og kongsgård, fra gammel tid kaldes *Frugård*, og ender ude ved Bjolderup kirke, der er indviet til *Vor Frue* og ligger på den anden side af *Bolderslev* markskel. Nu behøver kristenhedens *Vor Frue* jo ingenlunde at have nogetsomhelst at gøre med den hedenske frugtbarhedsgudinde *Freja*, selv om det er ret sjældent, at en landsbykirke er viet til jomfru Maria. Men alligevel ligger det fristende nær at antage, at kristendommen faktisk har sat jomfru Maria op som et værdigt modstykke til hedenskabens *Freja*, hvad navneligheden jo næsten har måttet opfordre til. Det nordvestligste jordstykke på *Bolderslev* mark grænsende op til kirkens jord i Bjolderup hedder nemlig fra gammel tid *Fruerbyg* (1530 *Fruerbyg*) og skænkedes i 1530 af Christian III sammen med *Haveng* (1530 *Haffenck*; ligger sandsynligvis ved siden af *Norager*) til *Bolderslev* frigård, *Frugård*. Efterledet i *Fruerbyg* tolkes af glda. byggæ „bygning“. Den nuværende ejer fortæller, at *Fruerbyg*, før den blev planeret, bestod af en række vandhuller og små tilsyneladende naturlige polde. Umiddelbart op til denne mark ligger *Fruækær* i *Perbøl* mark og *Frueeng* i *Ingebøl* mark. Tænkes der med alle disse navne, der vel at mærke i k k e vedrører jord, der så langt man kan spore tilbage og det vil sige til 1443, har været kirkeeje, på den hellige Guds moder eller på den hedenske „*Frue*“, *Freja*? Også det er et spørgsmål, som må give anledning til eftertanke. At hertugen i 1530 er i stand til at bortskænke *Fruerbyg*, vidner om, at denne marks ejerforhold ikke har været helt almindelige.

Hvis det nu skulle vise sig, at *Norager* i øst og *Fruerbyg* i vest i en fjern fortid har været intimt forbundne i samme kultus, må adelbyen *Bolderslev* (1285 *Baldersløf*) have været centrum for denne gudsdyrkelse, og den sakrale og i tilknytning hertil judicielle leder må have været stormanden på *Frugård*. Nu hersker der strid blandt sprogforskerne om, hvorvidt et gudenavn kan indgå som forled i en — levby eller, om det blot skal opfattes som et almindeligt mandnavn. Det interessante i denne forbindelse er blot, at navnet *Balder* tydes på samme måde som *Frej*, idet det jævnføres med angelsaksisk bealdor „herre“, og guderne *Balder* og *Frej* har da også så mange træk til fælles, at nogle mener, at det blot er to forskellige navne for een og samme guddom. Striden om forledet i *Bolderslev* kunne forøvrigt ganske simpelt løses ved et kompromis, idet det såre vel er tænkeligt, at den

stormand, der har forestået dyrkelsen af *Balder* (= *Frej*), har båret gudens navn. —

Det blev forhen påpeget, at sognekirken i Bjolderup ligger umiddelbart op til Bolderslev mark, endda ene og forladt uden for alle sognebyer. Man skulle synes, at kirken burde have ligget i *Bolderslev*, sognets naturlige centrum. Et sagn på egnen fortæller da også i tilknytning hertil, at folkene i det nuværende vestersogn egentlig ønskede deres egen kirke bygget på *Ranghøj* (1443 Rawenhy; S. St. har fejlagtigt Ronghøj) på Vollerup mark, hvor der i 1443 nævnes 4 ørtug land som kirkeeje. De sten, man med møje havde kørt sammen om dagen, flyttede den onde imidlertid om natten til Bjolderup. Kernen i sagnet er uden tvivl den, at man ikke fra første færd har tænkt sig kirken placeret i Bjolderup. Men med alt forbehold skal der her til slut forsøges en forklaring på, hvorfor den alligevel kom til Bjolderup, dog skal det indrømmes at den bygger på et såre spinkelt grundlag.

Mon ikke grunden kan være den, at den hedenske leder af *Njord-Frej-kulten* („stormanden Balder“) har nægtet at lade kristendommen vinde indpas på sine enemærker, hvorfor de kristne har set sig nødsaget til at opføre deres *Frue*-kirke i Bjolderup på Perbøl marks grund så nær op ad det hedenske *Fruerbyg* som muligt. Rimeligvis har stormanden på *Frugård* i Bolderslev ikke uden kamp villet afgive sin magt; vi har måske endnu bevaret en mindelse om en sådan kamp i det omstridte digt:

Balder, Rune og hans viv,
de ypped dem en stor kiv;
men på Tohøj
der slog Balder Rune død.

Lokaliteten *Tohøj* umiddelbart øst for Bolderslev henfører klart begivenheden til denne egn. Tohøj er to nu sløjfede gravhøje, som vel har symboliseret rimets to stridende parter. I ældre tid var det jo en almindelig opfattelse, at gravhøjene havde været bolig for oldtidens stormænd. Et forsøg fra det 19. årh. på at konstruere en leg „ballerune“, som skulle ligge til grund for digtet, bygger på et så tilfældigt grundlag, at det ikke berettiger til at give afkald på den lokalkolorit, det indeholder.

Rimet forekommer første gang hos *Anders Sørensen Vedel* i Ribe; han har ikke Tohøj, men *Tune*. Dette ord er det samme som det tyske *zaun* „indhegning“ og forekommer faktisk i forbindelse med *Njord-Frej-dyrkelsen* — dog ganske vist helt oppe i Mellemsverige,

hvor man har stednavne som Närtuna, Fröstuna og Frötuna. Den næste, der har optegnet rimet, er Niels Heldvad; man tager næppe fejl, om de to optegnere begge har digtet fra samme kilde, nemlig sidstnævntes fader, den gamle, agtværdige, historisk og astronomisk interesserede præstemand Hans Nissen Heldvad, hvis vugge stod i Søderup lige nord for Bolderslev. Niels Heldvad fik som bekendt den kranke skæbne at se sig tvunget bort fra sit fædrenejhem, og da han i 1618 udsendte rimet på tryk efter i nogle år at have virket som præst i Svendborg, har han ændret det ham meningsløse *Tune* til den mere kendte lokalitet *Thurø* i det sydfynske øhav. De to forfattere har gjort rimet landskendt, og det er i senere versioner blevet henlagt både til *Thunø* og til *Tune* på Heden mellem København, Køge og Roskilde. Først så sent som i 1839 findes det optegnet med lokaliteten *Tohøj* ved Bolderslev, hvorfor man ikke kan tillægge dette sted nogen betydning, men navnet *Balder* gør en tilknytning til Bolderslev naturlig, og hvad med *Rune*?

I ældre tid var det almindeligt ved hjælp af et navneskjul at mørklægge en begivenhed, som ikke tjente de herskende til ære; mon ikke *Rune* er et sådant skjul for *Urne*, den slægt, der til langt op i middelalderen var den førende i Bolderslev og sad inde med en så udstrakt myndighed, at det ting, der overlevede kultstedet øster oppe i skoven, kom til at bære dens navn, som så igen er blevet overført til det lerede bakkedrag, hvor det hele foregik: *Urnehoved*.

Det her fremsatte bør ikke tages for mere, end det er, og giver sig da heller ikke ud for mere. Måske kan lidt spadegravning i *Norager*, evt. i *Fruerbyg* kaste lys over de fremsatte påstande, bevises på grundlag af det hidtil foreliggende materiale kan de ikke, men derimod såre nemt afvises. Enhver mene herom, hvad han formår.

NORSKE OG SVENSKER FRIVILLIGE

faldne i de slesvigske Krige paa Dybbøl og Als

AF J. RABEN

Baade i Trearskrigen og i 1864 strømmede Skarer af frivillige fra de nordiske Lande til Danmark. Officerer saavel som menige viste dette Brodersind, og mange af dem ofrede deres Blod paa Danmarks Alter.

Paa Sønderborg Kirkegaard rejstes i 1849 en høj Sandstens-Obelisk med Marmorreliefer og Indskrift:

*„Minde om Danske, Svenske og Nordmænd,
faldne i Kampen for Danmarks Sag
i Aaret 1848.*

*Den dyre Broderpagt er bloddøbt vorden,
og Kjærlighedens Magt er set i Norden.
Hav Tak, hver Broder kjær! Med Sorg og Smerte
begrov vi Eder her — og i vort Hjerte.*

*Efter Taarevæden kommer Jubelhøst
Ps. 26,5“.*

Verset er skrevet af Provst K. Karstensen, Als-sangens Digter. Mindestøtten blev afsløret den 27. Februar 1849 ved Feltpræst Boisen. Karstensen havde skrevet en Sang til denne Festlighed. Omkvædet lyder:

Gravens Fred dækker
nu Eders døde Ben,
men vor Taare væder
Eders Bavtasten.

I 1936 rejstes en Granitobelisk for de nordiske Frivillige paa Dybbøl Banke:

*„Haanden I rakte
Ofret I bragte,
Blodet der randt“.*

Mindesmærket er tegnet af Arkitekt Carl Brämmer, Afsløringen fandt Sted den 27. Oktober 1936 ved Statsminister Th. Stauning.

Paa Sønderborg Kirkegaard hviler Nordmanden Sekondløjtnant Baron Leopold Løvenskiold, † 1848, en Mindesten bærer Svenskernes Navne: Løjtnant C. L. Roos, Serg. L. A. Lundstrøm, Korporal Göransson og Menig P. C. Lindblad, der alle faldt i 1864.

Sekondløjtnant Carl Leonhard Roos var født i Stockholm 1821. Han deltog med Hæder som frivillig i Trearskrigen. 1864 meldte han sig atter til frivillig Tjeneste og ansattes som Sekondløjtnant ved 20. Regt. Med dette deltog han i Fredericias Forsvar. Den 18. April faldt han i Kampen om Langdamsgaard, hvor en Mindesten er rejst. Prøjerne afleverede hans Lig ved Sønderborg den 19. April, Dagen efter blev han begravet.

Sergent Lars August Lundström, der stod ved „Göta artilleriregimentet“ i Göteborg, blev som frivillig ansat som Sergent ved 6. Fæstningskompagni. Under Stormen den 18. April stod han i Skanse IX. Han faldt ved Siden af sin Kanon. Efter at Skansen var taget, blev han opfordret til at overgive sig. Han besvarede Opfordringen ved at gaa ind paa Fjenden med trukken Sabel. Lundström hviler ikke paa Sønderborg Kirkegaard. Han blev jordet i en Fællesgrav syd for Skansen. Paa Skanse IX, Stedet hvor han faldt, er rejst en Mindesten.

Korporal Gustav Robert Göransson var fra Stockholm. Ved Krigens Udbrud 1864 meldte han sig til frivillig Tjeneste og ansattes som Korporal Nr. 1 ved 2. Regts. 2. Komp. Under Beskydningen fra Gammelmarkbatterierne den 28. Marts faldt han i Skanse IV. Han blev jordet den 1. April paa Sønderborg Kirkegaard. Der er rejst en Mindesten hvor han faldt.

Menig Peter F. C. Lindblad var fra Linköping. Han stod som frivillig Menig Nr. 18 ved 5. Regts. 3. Komp. Under Kampen om Frydendal (Nord for Sønderborg) den 29. Juni, faldt han haardt saaret i Fjendehaand og blev bragt til Lazarettet paa Sønderborg Slot, hvor han døde den 5. Juli. Den 10. Juli blev han begravet paa Sønderborg Kirkegaard. En Mindesten er rejst ved Indkørslen til Gaarden Frydendal.

Nordmanden Baron Løvenskiold, født 1813 paa Fossum Jernværk i Norge, var Søn af Amtmand, senere Statholder i Norge, Severin Løvenskiold. I Foraaret 1848, da han opholdt sig i København, meldte han sig som frivillig og ansattes som Menig ved 10. Bataillon. Han deltog i Kampene ved Bov og Slesvig. Den 24. Maj 1848 udnævntes han til Sekondløjtnant ved samme Bataillon og som saadan kæmpede han den 28. Maj paa Dybbøl. Under Kampen den 5. Juni 1848 blev 10. Bataillon beordret frem mod Nybøl Mølle. Her faldt han, lidt vest for

Stenderup By. Haardt saaret faldt han i Fangenskab og førtes til et Lazaret i Flensborg, hvor han døde den 30. Juni. Liget førtes til Sønderborg og blev begravet den 5. Juli. En Mindesten betegner Stedet hvor han faldt.

Under Kampen paa Dybbølbjerg den 5. Juni 1848 faldt to svenske frivillige, Premierløjtnanterne Friherre Leijonhufvud og Sommelius.

Knut Otto Eric Friherre af Leijonhufvud, Premierløjtnant ved det svenske „Helsing regiment“, meldte sig 1848 til frivillig Tjeneste i Danmark og ansattes som Premierløjtnant ved 2. Bataillon. Den 5. Juni faldt han ved et af Dagens sidste Skud, da hans Kompagni fik Ordre til at forfølge en vigende Fjende. Hans Lig stod i Sønderborg Kirke indtil den 8. Juni, da det blev jordet paa Ulkebøl Kirkegaard. Han faldt ved Aabenraa Vejen, nær Skanse X, hvor en Mindesten er rejst.

Gustaf Lorenz Sommelius, født 1811 i Mørrum i Bleking, hvor Faderen var Præst, stod som Premierløjtnant ved „Alfsborg regementet“, da han som frivillig ilede Danmark til Hjælp og fik ansættelse ved 5. Bataillon. Den 4. Juni kom han til Als, for at melde sig ved sin Bataillon. Dagen efter stod han i haard Kamp ved Dybbøl. 5. Bataillon laa i haard Fægtning lidt sydøst for Dybbøl Kirke. Folkene trykkede sig, da de skulde frem. Sommelius vilde fremad, han sprang op paa et Dige, svang Sabelen over Hovedet og raabte „Framåt — Hurr .....“, videre kom han ikke, en fjendtlig Kugle slog igennem hans Hals, Døden afbrød hans Hurraraab. Liget blev jordet paa Augustenborg Kirkegaard. En Mindesten er rejst hvor han faldt.

Mellem Dybbøl Mølle og Landstedet Hørlyk staar en Mindesten for svensk frivillig Korporal Axel Lundbom ved 10. Bataillons 1. Kompagni. Han faldt, haardt saaret, under Fremrykningen mod Dybbøl Mølle den 5. Juni 1848. Fjenden bragte ham til et Lazaret i Flensborg, hvor han døde den 22. Juni og blev begravet paa St. Marie Kirkegaard.

Søren Daniel Schiötz, født i Stavanger 1828 var Læge i den norske Hær, da han i Begyndelsen af Februar 1864 meldte sig til frivillig Tjeneste i den danske Hær. Han ansattes ved Lazaretterne, først i Sønderborg, derefter paa Augustenborg. Her blev han smittet af Tyfus og døde den 8. Marts. Hans Grav er paa Augustenborg Kirkegaard. Paa Gravstenen er indhugget følgende Vers:

„Hvad i Glædens Stund han loved,
Han i Nødens Time voved,
Fløj fra Fjæld, fra Hjem, fra Viv,
Gav for Brødrene sit Liv.

En Mindesten for Daniel Schiötz er rejst i Augustenborg Slotspark.

Ved Sydøsthjørnet af „Kongeskansen“ paa Dybbøl staar en Mindesten for en anden falden Nordmand: Norsk frivillig, Menig Nr. 3 ved 2. Regiments 1. Compagni C. F. Spjörck. Den 18. April 1864 havde Kompagniet under Premierløjtnant Hiort, besat Løbegraven nord for Kanonpladsen mod Skanse V. Da Kompagniet under Angrebet maatte trække sig tilbage, faldt Spjörck. Hans Hvilested er i den store Fællesgrav paa Dybbøl Banke.

En Mindesten ved Hegnet mellem Skanse VI og VII beretter: „Her faldt svensk frivillig Menig S. Stenmark ved 2. Regt. den 18. 4. 1864“. Stenmark var fra Stockholm og stod som Menig Nr. 5 ved 2. Regiments 5. Kompagni. Den 18. April stod 5. Kompagni i Reserve bag Skanse VI og besatte straks ved Alarmeringen Løbegraven mellem VI og VII. Det trak sig efter Kamp tilbage til et Hegn øst for VI. Efter en kort Kamp maatte det atter gaa tilbage. Her faldt Stenmark. Han hviler ogsaa i en af de store Fællesgrave.

Nær Landevejen mellem Sønderborg og Dybbøl Mølle ligger en Grav over 47 danske Faldne den 18. April 1864. Paa denne Gravplads staar ogsaa en Mindesten over faldne danske Officerer, „hvis Hvilested ikke kendes“. Blandt disse er nævnt svensk frivillig Underløjtnant Knorring.

Gustav Herman von Knorring født 1839 i Ruda ved Eskasjø, blev 1860 udnævnt til Underløjtnant ved det svenske „Lifgrenader regimentet“. Da Krigen brød ud i 1864 meldte han sig til frivillig Tjeneste ved den danske Hær og ansattes som Sekondløjtnant ved 22. Regiments 5. Kompagni. Den 17. April rykkede han ud i Skanserne, for første og sidste Gang. Under Stormen den 18. April stod han med det halve 5. Kompagni i Løbegraven, hvor den fra Skanse I stødt til Skanse II. Dele af den præjsiske Stormkolonne (Inf. Regt. 35), ført af Premierløjtnant v. Sass-Jaworski, stod i haardnakket Kamp med Knorrings Deling. Den senere tyske General v. Sass-Javorski har i 1914 foræret Knorrings svenske Sabel til Sønderborg Museum. Ved denne Lejlighed og senere i Breve, har Generalen meddelt Forfatteren, at han selv var med til at jorde Knorrings Lig i den store Fællesgrav, og at han hviler under den Sten, der er rejst over 209 tapre Danske, faldne den 18. April. For nogle Aar siden er der fra Krigsministeriets Side henlagt en Mindeplade for Knorring ved Mindesmærkets Fod, der staar ogsaa en Mindesten ved Skanse II, hvor den tapre Svensker faldt. Hans Navn burde derefter slettes paa den først omtalte Mindesten.

Svensk frivillig Sekondløjtnant Henrik Vilhelm Leonhard Berzelius, født 1831 i Vadstena, blev 1855 Underløjtnant ved „Jönköping rege-

mentet“, 1858 tog han sin Afsked, men da Krigen brød ud i 1864 meldte han sig til Tjeneste i Danmark. Den 18. April ansattes han som Sekondløjtnant ved 3. Regiment.

Den 29. Juni gav Berzelius sit Liv for Danmark. Han faldt under Angrebet paa Bertelsens Gaard i Kær. Nogle Kammerater har set Berzelius, efter at han med sin Deling havde foretaget et Fremstød, blødende trække sig ud af Kamplinien. Derefter er han ikke set mere. Prøjerne fandt Liget i en Kornmark i Nærheden af Gaarden den 1. Juli, og udstillede det paa Ulkebøl Kirkegaard, hvor det genkendtes af en fangen dansk Soldat og Forpagteren paa Rønhave. Den 2. Juli blev Liget jordet paa Ulkebøl Kirkegaard. En Mindesten for Berzelius staar ved Bertelsens Gaard. Hans Navn findes ogsaa paa en Mindesten i Kær By, over faldne danske Officerer, „hvis Hvilested ikke kendes“.

Ved Møllestedgaard, nord for Sønderborg staar en Mindesten for to Artillerister, der faldt under Kampen paa Als, den 29. Juni 1864.

Den ene er en svensk frivillig, Korporal Gustaf Hammarstrøm ved 3. Fæstningskompagni. Den 29. Juni stod Batteriet ved Møllestedgaard. Det blev stærkt beskudt. Under Forsvaret faldt Hammarstrøm og en Konstabel, dødelig saaret. De bragtes af Prøjerne til Augustenborg Lazaret, hvor de døde omtrent samtidig. Begge blev den 8. Juli begravet paa Augustenborg Kirkegaard. Graven kendes ikke mere.

SLESVIGSKE STUDENTER 4

AF TH. O. ACHELIS

Hans Kaiser fra Haderslev.

I et brev, som Konrektor Lucas Lossius i Lüneburg fik fra Sognepræsten Peter Brandt i Flensborg 1560 fortælles der om en Dreng, hvis Fader havde været Magister Anton Kaiser i Haderslev, hvis Enke nu var gift med Brandt; Drengen har besøgt Skolen i Flensborg — det maa være Rektorskolen for Frue Sogn, da Latinskolen først er indrettet 1566 — men ikke gjort Fremskridt der og skal nu til den berømte Skole i Lüneburg. Tre Aar senere er „Ioannes Caesarius) blevet Student i Rostock og i Sommeren 1565 kom han til Wittenberg. I begge Universiteters Matrikler betegnes han som „Flensburgensis“, men han maa være født omkring 1543 i Haderslev i Sognepræsten Anton Kaisers andet Ægteskab. 1568 blev han Diaconus i Küstrin (Brandenburg),

og fra 1577 til sit Dødsaar 1613 har han været Archidiaconus der. Hans Søn Balthasar døde som Præst i Merzdorf (Brandenburg) 1636, hans Sønesøn Daniel som Præst i Schönburg 1699. Maaske er der en Mulighed for, en Gang paa denne Maade at faa Anton Kaisers Herkomst opklaret.

Ludvig Frederik Rambusch fra Slesvig.

Toldinspektør og Stempelpapirforvalter i Gottorp Amt Johann Rambusch (død i Slesvig 3. 5. 1773) havde i sit Ægteskab med Friederike Christiane Jebens fra Meldorf formentlig kun følgende otte Børn, som omtales i Paul Hennings Bog om Slægten Rambusch (1926):

1. Johan Christian Rambusch, f. i Slesvig 1. 7. 1739, † sstds. 14. 9. 1804; Toldinspektør og Stempelpapirforvalter; Student 1759.
2. Carl Anton Gottlieb Rambusch, f. i Slesvig 28. 3. 1741, † Husum 1. 9. 1759; Kornet.
3. Hartwig Heinrich Rambusch, f. i Slesvig 27. 9. 1744, † Korsør 30. 8. 1818; Oberst.
4. Friedrich Vollrath Rambusch, f. i Slesvig 25. 2. 1745, † efter 1800; Herredsfoged i Ahrens og Troja Herreder; vistnok ustuderet.
5. Maria Adolphine Christiane Rambusch, f. i Slesvig 1747(?), † sstds. 10. 9. 1767.
6. Anthon Friedrich Georg Rambusch, f. i Slesvig 1. 12. 1755, † Sønderborg 1. 12. 1801; 1778 Auditor i danske Livreg. Ryttere, 1784 Amts-, Told- og Licensforvalter i Sønderborg, 1784 tillige Herredsfoged; Student 1774.
7. Christian Jacob Rambusch, f. i Slesvig ca. 1756, † Rensborg 17. 9. 1780; Bysekretær sstds. 1779; Student 1774.
8. „En Søn, der var Købmand, forsvandt paa en Rejse i Frankrig“ (Hennings S. 54). Denne Søn maa være den Ludovicus Fridericus Rambusch, som blev student den 11. April 1767. Han maa være født omkring 1750 og er saa ældre end de to Brødre Anthon Friedrich Georg og Christian Jacob, som i 1774 samtidig blev Studenter.

Magdalene Müllers Selvbiografi

AF CHRISTIAN MAIBØLL

Magdalene Müller, der var gift med Præsterne Steen Poulsen Rhode (1653—1679) og Christian J. Müller (1680—1710) i Asserballe, har i Sognets Kirkebog skrevet følgende om sig selv og sin Slægt:

„Magdalene Müllersz er fød af hæderlige Forældre i Tuntoft Præstegaard i Nørborg Anno 1654 den 6. Juny. hendis Fader den hæderlig og vellærde Mand Herr Andreas Brandt, hendis Moder den dyderige Matrone Magdalene Hr. Dominicus Lorentzens Datter, er saa kommen til den hellige Daab. Prousten Hr. Peter Conrad døffte hende oc den yngste Prindcessin paa Nørborg bar hende til Daaben. Hendis salig Moder døde, der hun var 6 Aar gammel, hendis Kiere Fader holt hende til Skole i Nørborg at lære at læse og skrive, siden at Sy i Sønderborg ½ Aar, oc var hun der hos hendis Kiere Morbroder Dominicus Lorentzen i det Husz, som Raetge Krusz nu bor udi. Kom saa ouer til ærø oc var hos Hr. Otto Jacobsen et Aars Tid, bleff imidlertid begert til det hellige Ægteskab hos hendis Kiere Fader af den hederlige og vellærde Mand Hr. Sten Paulsen Rodius, Sognepræst til Adzerballig, hvilket oc bleff Samtucht, oc bleff de troloffved i Rise Præstegaard af Præsten Hr. Otto den 1. Juni 1668 oc stod deres Brüllub i Tontofft Præstegaard i samme Aar den 11. Julius, oc levede de tilsammen i ærligt æcteskab i 12 Aar. Imidlertid har Gud velsignet dem med 4 Børn, 2 Sønner oc 2 Døtre, af vilcke dend første Søn er død, de 3 Børn leve endnu saa længe det Gud behager. Effter hun hafde siddet Encke ouer halfandet Aar er hun kommet i Æcteskaff med den hederlig oc vellerde Mand Hr. Christian Müller. Hr. Johannes Monrad copuleret dem i Adzerballig Kirke den 8. Juni Anno 1681.

I samme deres Ægteskab haver Gud velsignet dem med Børn, nemlig 4 Døtre, af hvilke tvende ere døde. De to leve endnu, saa længe det Gud behager. Gud forsørge dem. Ieg skref dette, min Mand til efterretning, naar ieg var død, men nu haver Gud bortkaldet ham først, ved en sagte og salig Død den 9. August 1710. Gud samle os med Glæde paa Domens Dag. Amen.

Min Faders Fader hete Kristen Andersen, bode i Brande Sogn udi Jüdland oc var Kirkevirge i samme Sogn, min Faders Moder hete Karen Jespersdatter. Min Moders Fader var Hr. Dominicus Lorentzen, Hoffprediger paa Nørborg, min Moder Magdalena, min Moders Moder Agata Hümken, Johan Hümkens Datter i Sønderborg“.

Den i Selvbiografien nævnte Morbroder Dominicus Lorentzen synes ikke at have efterladt sig noget Spor i Sønderborg Kirkebog. Hans Eftermand i Huset, den fornemme Raadsherre og Købmand Raetge Kruse (sædvanlig kaldt Rotger eller Røtger Kruse), var gift med Magdalenes Søster Eleonora Elisabeth Brandt. Om Moderens Farfader giver Magdalene Müller ingen Oplysninger, men i Nørborg Kirkebog meddeler Andreas Brandt følgende: „Fredag efter 21. p. Trin. 1660 var jeg i Sønderborg til Hans Lauritzens Begravelse, som var min

kære Hustrus Farbroder“. Denne Hans Lauritzen, der i Sønderborg kaldes Hans Lorenzen, nævnes fra 1640 af blandt Raadmændene, og er sikkert Søn af den Raadmand Hans Lorentzen i Sønderborg, der døde 1615. I Byens ældste Kirkeregnskabsbog findes under 1626 følgende: „I dette Aar har Hans Lorenzen samlet sin Faders og Bedstefaders Begravelse i en og muret den, givet som Vederlag til Kirken 10 Mark“. Den ældre Hans Lauersen, der 1595 var Kirkejurat sammen med Hans Fecht, følges i Stolestaderegistret af unge Hans Lorenzen, der igen afløses af Sønnen Dominicus Lorentzen (død 1723), der var Formand for Deputeretkollegiet, Kæmner, Byfoged og Kirkeældste i Sønderborg.

Margrethe Müller, Magdalenes Datter af andet Ægteskab, blev gift med Eftermanden i Asserballe, Hans Hansen Flensborg. Deres Datter Magdalene (1720—1777) var gift med Borgmester Alexander Zoffmann i Sønderborg (1699—1765). Deres Datter Magdalene Zoffmann (1753—1789) viedes den 9. November 1781 til Forpagter Jørgen Andersen paa Kegnæsgaard (1730—1801). Deres Datter Magdalene Charlotte Andersen (1789—1849) blev gift med Løjtnant Thomas Jessen, fra 1813 Forpagter paa Nygaard, fra 1815 til 1847 paa Majbølgaard.

Tillæg til fortegnelse over dagbladsartikler 1950 vedrørende sønderjydske historie m. m.

Ved en beklagelig forglemmelse er en del artikler, især fra Flensborg Avis, ikke kommet med i den i februarheftet meddelte fortegnelse over dagbladsartikler 1950.

Almindelig historie.

- Christensen, M.: Sydslesvig i dansk kirkekunst, Fl. A. 23.-2.
Clausen, H. P.: Kiels universitet og Sydslesvig, Fl. A. 10.-1.
Jensen, K. M.: Den nordslesvigske kvindes indsats under fremmedherredømmet, Fl. A. 9.-2.
Jensen, N. A.: Et tredobbelt hundredeårsminde, Fl. A. 21.-2, 22.-2.
Jessen, J.: Dansk kulturarbejde i Sydslesvig, Fl. A. 14.-2., 15.-2.
Knudsen, R.: Husum og andre „huse“, bl. a. Århus, Fl. A. 29.-12. 1949.
Lausten-Thomsen, H.: For 50 år siden, Hmdl. 9.-1.
Moltke, E.: De snoede guldhornsmodeller, Vestk. 3.-1.
Rosendahl, Johs.: Sydslesvig — et billede i tal. VIII. De arbejdsløse, Fl. A. 13.-1., IX Levefoden, Fl. A. 14.-1.

Schütte, G.: Skal løggen triumfere, eller .....? Fl. A. 19.-2.
Sørensen, P.: Befolkningsproblemet i Nordslesvig, Fl. A. 12.-1.
Thysen, H.: Sønderjydske optanter, 1864—1920, Jyllandsposten 15.-2.
Afstemningen 1920. En række artikler i Fl. A. 10.-2.
Tønder museum berømt for sin flisesamling, Hmdl. 9.-1.
Vestslesvigs første danske blad (Vestslesvigs Tidende) 18.-1.

Enkelte lokaliteter.

Haderslev amt.

H a d e r s l e v. Christensen, Olav: Tobaksfabrikation i Haderslev i ældre tider, Sønderj. 20.-6.
Petersen, J. A.: Ved den gamle oksevej fra Kolding til Haderslev, Fl. A. 15. 1.

Åbenrå amt.

R i s s o g n, Rødekro. Rasch, M.: Der Rote Krug an der „Via Regia“, D. Nordschl. 7.-1.

Eckernførde kreds.

Tacitus's troværdighed atter bekræftet, (Kæhlmosesfundet), Fl. A. 13.-1.

Flensborg by og kreds.

F l e n s b o r g. Glahn, T.: „Aprilsnarrene“ i Flensborg for hundrede år siden, Fl. A. 7.-2.
S. T.: Bommerlunder kro og Bommerlunder akvavit, Fl. A. 11.-2.
A d e l b y. ci.: By forsvandt sporløst uden for Flensborg, Fl. A. 4.-3.

Personalhistorie.

Ladewig, W.: Harro H a r r i n g s „Dolores“, Fl. A. 7.-1, 8.-1.

I serien:

Skrifter, udgivne af
Historisk samfund for Sønderjylland
er udkommet

- Nr. 1 Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. Kr. 3,— (medlemmer kr. 2,25).
- Nr. 2 *Bonden, der blev landråd*. Minder fortalt af domæneforvalter P. J. Refshauge: (udsolgt).
- Nr. 3 *Tønder gennem tiderne I*. Kr. 12,— (9,—).
Tønder gennem tiderne II. Kr. 10,— (7,—).
- Nr. 4 M. H. Nielsen: *Fra slesvigske fattigvæsens fortid*. Kr. 6,— (4,50).
- Nr. 5 Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie*. Kr. 8,— (4,—).
- Nr. 6 *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt: Kr. 5,— (3,—).
- Nr. 7 *Akistykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 8 Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*. Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 9 Johan Hvidtfeldt: *Slægthistoriske studier i Sønderjylland*. Kr. 2,75 (2,—).
- Nr. 10 *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*. Kr. 10,— (6,—).
- Nr. 11 Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjydsk slægtstavelitteratur*. Kr. 2,75 (2,—).

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrifterne hos samfundets kasserer, adj. Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder.

Ikke-medlemmer kan købe dem i boghandelen.

HANS KNUDSEN

Jern- &
Staalforretning A/S
Telefon 3040 (5 Lin.)
Sønderborg

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

Carl Tiedemann A/S

Trælast . Byggematerialer . Kul
Tønder Øst . Telefon 56 og 57

A/s Chr. H. Nielsen jun., Hjørring

— Forretningen grundlagt 1874 —
Korn - Foderstoffer - Kunstgødning - Kul m. m.

MORSØ STØBEGODS
AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns
Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

DANSK MASKINOPLAG A/S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa Telf. 2044

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Støt

Annoncørerne

**Støt de
sønderjydske Indsamlinger**

1. Nye abonnenter faar Gudmund Schütte: Sønderjydske Rigssagn I til favørpris 5,— kr. (i boghandelen 6,75 kr.).
2. Indmeld Dem i Historisk Samfund for Sønderjylland (adr.: Åbenrå). Aarligt kontingent 6,— kr. + porto for to halvbind Sønderjydske Aarbøger.
3. Lokalhistoriske studiekredse bør bruge Indholdsfortegnelse til Sønderjydske Maanedsskrift 1924—44 (2 kr.) til at samle de lokalhistoriske artikler fra deres sogn; de fleste af de pågældende hefter fås endnu (50 øre pr. stk.) ved henvendelse til ekspeditionen.